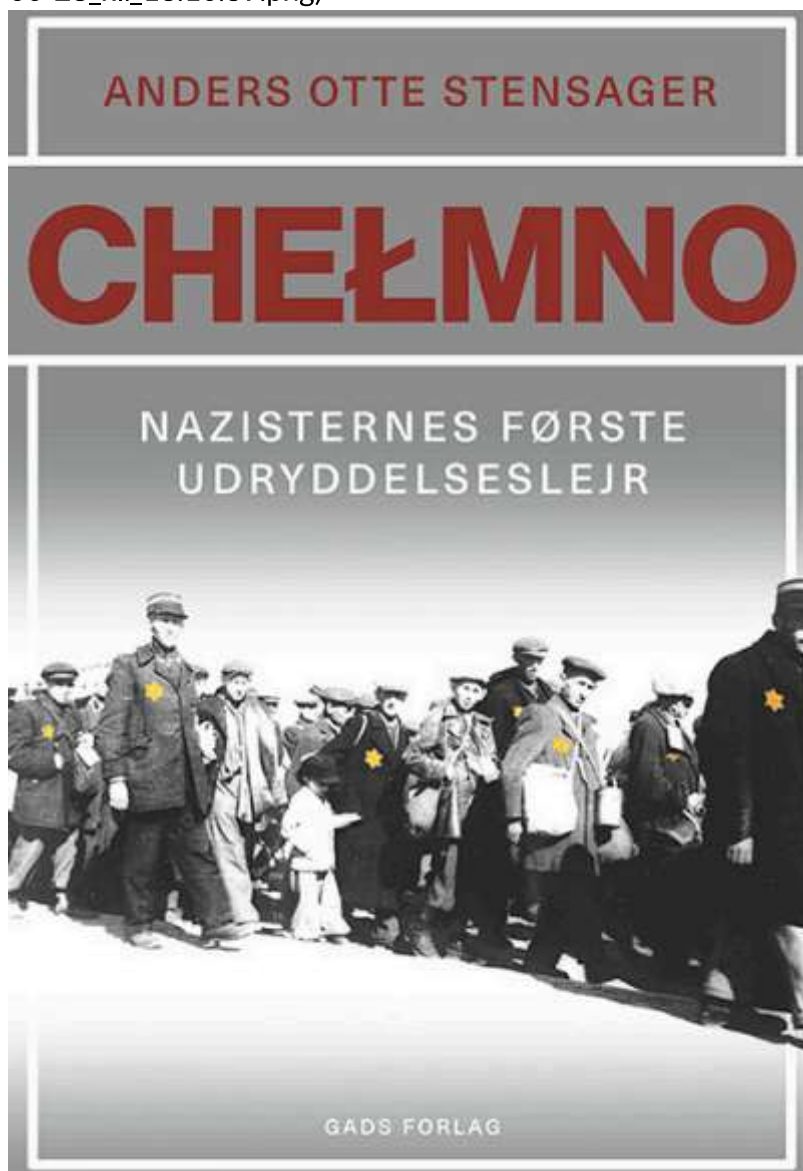

Chełmno – nazisternes første udryddelseslejr

(https://krigsvidenskab.dk/application/files/1017/1957/3528/Skaermbillede_2024-06-28_kl_13.10.39.png)

(https://krigsvidenskab.dk/application/files/1017/1957/3528/Skaermbillede_2024-06-28_kl_13.10.39.png)

()

Titel: Chełmno – nazisternes første udryddelseslejr.

Forfatter: Anders Otto Stensager.

Forlag: Gads Forlag, udgivet den 25. marts 2024.

Pris: 399,95 kr.

Antal sider: 368, rigt illustreret.

Anmelder: Poul Grooss

Rating: 4/5.

...

Forfatteren har tidligere udgivet en række bøger om "holocaust". Det er et meget vanskeligt emne, og forfatterens baggrund er lidt usædvanlig. Han er magister i arkæologi, og han har deltaget i dokumentationen af nazismens forbrydelser. Hans dokumentation i forbindelse med de nazistiske forbrydelser i lejren i Chełmno er meget grundig. Chełmno-lejren lå ca. 70 km nordvest for den polske by Lodz. På tysk brugte man betegnelsen Kulmhof for den lille by og lejren.

Den historiske dokumentation er vigtig, men når den side af sagen er i orden, så mister forfatteren samtidig lidt af muligheden for at fænge læseren. Opremsningerne af de samme hændelser fortalt af forskellige vidner - eller drabsmænd - kan gå hen at blive en anelse ensformigt, om end det er grumme hændelser langt ude over almindelige menneskers fatteevne.

Når det er sagt, så er det en fremragende bog, som belyser mange sider af de forskellige tyske udryddelseskampagner, som gik ud over polakker, jøder, romaer og sintier. Erfaringerne fra udryddelsen af evnesvage og multihandicappede på tyske hospitaler og anstalter omkring krigsudbruddet blev brugt af myndighederne til planlægning af udryddelse af større befolkningsgrupper i de erobrede områder i Østeuropa. Endvidere kom erfaringerne fra "Sonderkommando A - D" på et tidligt tidspunkt i hænde på lejrledelsen i lejren i Chełmno. Disse fire særlige enheder "arbejdede" med udryddelse af partisaner og jøder i stort tal lige bag ved fronten efter det tyske angreb på Sovjetunionen den 22. juni 1941.

Et af bogens paradokser er, at det i hovedsagen var politimyndigheder eller polititropper, som tog sig af gennemførelsen af udryddelsesopgaverne i Det tredje Rige.

Chełmno-lejren var i visse henseender en slags prototype på de rigtige dødslejre. Lige efter krigen regnede man med, at ca. 340.000 indsatte var blevet likvideret, men det er senere blev nedjusteret til ca. 170.000. Heraf blev ca. 160.000 fanger dræbt i perioden fra december 1941 til september 1942. Himmler havde selv overværet massedrab i Ukraine, og han ønskede en mere "human" drabsmetode, som ikke belastede personellet så meget. I Chełmno-lejren gennemførte man langt de fleste mord ved hjælp af lastbiler, som var kamufleret som flyttevogne. Når den lufttætte bagdør var blevet lukket, blev udstødningsgas fra lastbilens motor ledt ind i rummet, hvor fangerne var blevet gennet ind. Forfatteren kommer ind på det noget besynderlige samarbejde mellem de tyske myndigheder og den jødiske ledelse i ghettoen i Lodz. Ligeledes beretter forfatteren om de mange metoder, som lejrpersonellet brugte for at narre de indsatte til at få dem hurtigere igennem hele aflivningsprocessen. En kynisk og barsk affære! En del af personellet blev alkoholiseret på grund af de voldsomme hændelser.

Da lejren lukkede – da de fleste fanger var blevet myrdet – blev lejrledelsen sendt til Jugoslavien for at bekæmpe partisaner, og ikke alle slap fra det med livet i behold. En del vendte tilbage og deltog i mordet på de sidste 10.000 fanger, inden Den røde Hær befriede området.

Bogen beskæftiger sig også med det efterfølgende retsopgør, som kan deles i to faser. I forbindelse med den sovjetiske fremrykning i 1944 – 1945 sikrede det sovjetiske sikkerhedspoliti NKVD sig umiddelbare spor og afhørte de relevante fanger, som kendte noget til de mange KZ-lejre. I sommeren 1945 gik polske myndigheder også i gang med at dokumentere overgreb mod den polske befolkning. Det medførte en række domfældelser fra 1946 til 1951, hvor de skyldige tyskere blev hængt.

Den anden fase af retsopgøret var i begyndelsen af 1960'erne, hvor de vesttyske myndigheder afslørede en række vesttyske statsborgere, som i større eller mindre grad havde medvirket til masse mord. Mange sad i offentlige stillinger, men de havde "glemt" at oplyse om deres opgaver i vagtmandskabet i lejren. Det vesttyske dilemma var, at på den ene side skulle man komme videre med at få det nye samfund til at fungere, og på den anden side måtte man ikke dække over uhyrlige forbrydelser. Mange i det vesttyske retsvæsen havde en belastet fortid. En del af bevismaterialet skyldtes den meget grundige registrering, som de tyske myndigheder havde udført under krigen. Det lykkedes for de vesttyske myndigheder at gennemføre en række sager mod folk, som havde en

fortid i lejrledelsen eller som bevogtningsmandskab i Chełmno-lejren. Strafdømmelserne på dette tidspunkt var ofte beskedne, og en del af bevogtningsmandskabet fik nedsat straf på grund af meget ringe åndsevner.

Bogen er forsynet med omfattende noter samt en kildefortegnelse. Der er udmærkede fotos samt gode kort over området. Forfatteren har udarbejdet en udmærket liste over stednavnene på både polsk og tysk. Bogen er barsk læsning, og erfaringerne fra Chełmno-lejren dannede baggrunden for opførelsen af tilintetgørelseslejrene i Sobibor, Treblinka, Belzec og Auschwitz.

Poul Grooss

kommandør, (pensioneret)

